

ZBIRKE ZRELOSTI I MUDROSTI

*(Ljerka Car Matutinović, Božica Jelušić, KANAT & KESNOKRIČ,
Kajkavsko spravišće, Biblioteka Kaj & ča: Susreti, Zagreb, 2016.)*

Jamačno se mora pohvaliti projekt Kajkavskoga spravišća da objavljuje dvojezične - na kajkavskom i čakavskom - zbirke pjesama i na taj način ostvaruje davnu Črnjinu želju i rad u Čakavskom saboru, što je impliciralo i rad na poeziji kajkavskoga jezika, a ostvarilo ju je Kajkavsko spravišće pod vodstvom marnoga profesora Jože Skoka i Božice Pažur. Time se nastavlja djelatnost unutar književne scene koja sa sve više argumenata - dokazom su zbirke - afirmira tezu da književnost koja nije pisana na štokavskom književnom standardu ne samo da pripada hrvatskoj književnosti nego, što je još važnije, da nije provincijski, kampanilistički ventil, manje važan i manje estetski uvjerljiv "rukavac" hrvatskoga pjesništva. Dapače, tim je jezicima ostvaren umjetnički vrhunac hrvatskoga pjesništva, a nekim elementima i nadmoćan. Valja reći da ti jezici nemaju svoj standard, kao što je to slučaj u štokavskom književnom standardu, nego da svaka jezična regija (osim Krleže i donekle Nazora koji su konstruirali svoju varijantu tih jezika), pače i mjesta (slučaj Joje Ricova i njegova kaljskog govora), rabi svoj koine, te bi se u krajnjoj liniji moglo govoriti o kajkavskim i čakavskim jezicima.

O dvojezičnoj zbirci dviju poetesa hrvatskoga pjesništva - Božice Jelušić i Ljerke Car Matutinović, klasicima hrvatskoga pjesništva i na standardnom štokavskom i na svojem materinjemu jeziku - koju je objavilo Kajkavsko spravišće - reći nam je koju ovom prigodom.

Iako one svaka od njih nude svoj motivsko-tematski repertoar, uz ostalo i u skladu s onom Nazorovom maksimom (svakome jeziku njegov sadržaj), može se reći da zbirku karakterizira zajednička mudrosnost, koja je dakako uvjetovana životnom zrelošću, te koja je ostvarena u različitim modusima, iako ima motiva i tema koje su slične.

Tako, redom, Božičin dio zbirke, naslovljen *Turenj*, po jednoj pjesmi u zbirci, koja je donekle i manifestna, te bi se dao shvatiti kao ciklus, jer *Kesnokrič* bolje pogađa semantički obujam toga ciklusa, dubinski izvor inspiracije. Dakle, Božičinmotivski i tematski repertoar kreće se u opsegu od nostalgичnih gesta prisjećanja, donekle žal za sve većim trnjenjem tradicije, preko domačnosti i svakodnevlja do prepoznatave zavičajnosti. Slično je i u Ljerke, ali ga svaka pjesnikinja specificira na svoj način. No, temeljne antropološke, zavičajne, prirodne, dnevno-ritualne radnje, sjećanje na ono što je već podosta minulo, i može se rekonstruirati samo memorabilnim radnjama, zajednička je značajka obju pjesnikinja.

U Božice Jelušić, uz formalno-morfološki i jezični sloj, o čemu bi valjalo posebno prodiskutirati, jer je u nje metrička slogotvornost dosljednije provedena, u ovim pjesmama ima nekoliko motivsko-tematskih, odnosno semantičkih krugova na koje bismo htjeli ukazati. Međutim, tri su ipak dominantna. Riječ je o *samosti* ("Ve smo na svietu sami, čist sami" - *Snježno je po-*

lje), *domaćnosti* i svijesti o pjesničkoj, *stihovnoj proizvodnji*. S tim da u istoj pjesmi nerijetko konstelira više tih sektora. Tako primjerice samoća lirskog subjekta svoje podrijetlo nema u prirodnom redu, a u pjesnikinje priroda najčešće figurira kao samodostatni takobitak, ili čak u dnevnom ritualu nego u misaonim radnjama, i to posebice onim koje se pitaju o stanju duše i statusu Riječi koja je to u stanju izreći (ili neizreći).

Slično i prividnu životnu kontrarnost razrješuje i "popravlja" nostalgična gesta prisjećanja u kojoj je temelj života bila domaća stvarnost kao uvjet komunalne zajednice, čega je inače sve manje ili uopće nema. Tako i biblijska aluzija o čovjeku kao prahu nije samo biblijski citat o kršćanskoj ideji ljudske prolaznosti, nego - što je još važnije - i odjek vremena općeg rasula vrijednosti tradicije (*V takvem času*).

Dakle, smisao života je u zajedništvu, tradicijskom okupljanju oko domaćih svetinja (hižice) i interakciji tih segmenata. A figure domaćnosti, sa svoje strane, tvore fine slike osjećajnih raspoloženja, resentimenta, štimunga kao željkovanih stanja (*Nad vodom oblaček*). Sjećanju na ekstatičnost prirode začas kontrastira stanje manjka i napuštenosti čovjeka, društvenih aktera i njihovih antropoloških i kulturnih djelatnosti, što je znak posvemašnjeg ugasnuća svijeta kao takvog. Stoga slike zavičaja, posebice djetinjstva, postaju prisjećajne geste utjehe. To je, kao što rekosmo, jedna od dominantnih tema: prepoznativa mjesta domaćeg seoskog života, to jest "naše samobitje - / Prošlost roda, duh domaći" (*Škedenj v duši*), čega zbog prijenavedenog stanja rasula više nema.

Rekli smo da je snažno osviještena tema pjesničkog stvaranja, proizvodnja stihova. Ona nije samo u većem dijelu pjesama implicirana nego je motivskim ponudama jasno naznačena, od (galovičevkog) kovanja kao simbola mudrosti i zrelosti, ali i od drva proizvodnje papira na kome se pišu stihovi o kovanju (*V spomenek kovanju*). Iako je česta misao o dvojbi stihotvorenja u odnosu na prirodni takobitak, odnosno o smislu toga posla, s jedne strane, i stanja, s druge strane, ipak je u manifestnoj pjesmi, kad je riječ o toj temi, pjesmi *Turenj* dvojba razriješena

u korist stvaranja. Motivskim slijedom - pisac (Michel Tournier), pisanje - naputak za vlastito pisanje u miru sela pjesnikinja konačno nalazi sve elemente da u miru takva ambijenta nađe smisao postojanja i stvaranja.

Još se na jednu temu mora upozoriti. Riječ je o metafizičkoj temi. Naime, u Jelušičke svakodneвно, okolišno, zavičajno, konkretnim životnim putem, pripravlja put u onostrano (*Najdemo se*). Zato se kontrastiraju, ali i komplementiraju motivi konkretnog i apstraktnog podrijetla. Nego, antologijska *Zdigni me* upravo katalogizira segmente (veter, zemla, jogenj, dragomast zavičajna, ljubav plemenita, Rieč domaća) koji konsteliraju ne samo transcendentno nego i kozmologijsko, kozmogenetsko, ujednost svega postojećega.

Ove pjesme Božice Jelušić izriču sadržaje tradicije koje su u kulturnom, antropološkom i ontološkom smislu značile puninu života i smisla, a kojih je u vrijeme rasula tih vrijednosti sve manje, ili su posve nestale, pa preostaju tek pjesničke riječi da o tome svjedoče, u mjeri u kojoj su moćne da to izraze.

Rekli smo da pjesme Ljerke Car Matutinoviæ nude slične semantičke krugove i slične teme, primjerice ideja samosti, ali drugačijega podrijetla. No, posjeduju, dakako, i svoju posebnost. Drugačijost je razaznati u finoj ironizaciji građenoj na međusobnom srazu različitih fenomena, kao primjerice kad se iz pojedinačnog smjera univerzalnog, kada u imaginacijskim gestama pojedini akteri, različitog opsega, ustupaju svoja semantička značenja nekom koji s njim uspostavlja veze, što su zapravo ontološka pitanja. To se očituje i u tezi da je sve pojavno za čovjeka, ali je ono ujedno i za-sebno, jer posjeduje svoj takobitak (*Kad san oblaki s prsti popačala, Malin od življenja*).

Slično i motiv zavičaja (more, bura, ptičji pjev) ne iscrpljuje se u pukom kampanilizmu, nego smjera univerzalnijoj temi odnosa živog i neživog (*Ni smočno ni slano*). Primjerice dječja igra metaforički signira ozbiljna egzistencijalna pitanja manjka zajedništva zbog odsuća jednog aktera u "igri", zapravo partnera. Tako se dolazi do teme samosti i žala za negdašnjim zajedništvom, što upućuje na Ljerkinu opsesivnu per-

sonalnu temu - naime, temu *ljubavi*, koja se ne iscrpljuje primjerice u erotskom, nego je mnogo šireg značenja - u punom smislu zajedništva kao modusa vivendi (*Spas za me ni mi spasa*).

I u toj temi uočivo je fino ironijsko poigravanje tako da ima situacija u razvoju teme kako da se u predanju, ljubavi, dajući se i pretapajući se u Drugog, ostaje bez sebe. To se može shvatiti dvostruko: riječ je o potpunom i bezostatnom predanju, takorekuc pretvaraju u drugog, ili kao gubljenje i "poništenje" sebe "utapajući" se u Drugog (*Hitila san očadu*).

Međutim, valja pridodati da u pjesnikinje ljubav nije samo eros, kao što je rečeno, nego i *etos* koji ravna životnim mogućnostima, željama, nepresušnostima, novim mogućim projekcijama koje valja kako željkovati tako i doživjeti (*Ča se dogaja kad ljubav čapaš i onput puščaš, Ki put sama sobom oninečin*), pa sve do gotovo pavlovljevske sveopćosti ljubavi (*Najlipša storija od ljubavi*).

Pjesnikinja ne odustaje od ironizacije ni kad je riječ o nostalgičnim gestama za prošlim, kad se uz fin humoristički "komentar" govori o nerealiziranim mogućnostima (*Ki put mi se para*). Dakako, ima u Car Matutinović i motiva koji nisu samo "domaći radovi", nego cijela filozofija života naših primorskih i bodulskih žena, materi, i njihovih marnih briga za ljudsko, porodično okružje i zajedništvo. Na tom zajed-

ništvu pjesnikinja inzistira, jer je ono antropološki i ontološki temelj svekolikoga života uopće (antologijska *Ala, hote videt kako pomivan pijatti*). To zajedništvo bi bila ljubav u svim njenim modusima očitovanja, pače i u onostranosti. A to je, kao što rekosmo, dubinska opsesivna pjesnikinjina tema. Tamo gdje je "zaprto srce" toga nema. Manjak takva stanja, manjak zajedništva, proizvodi svijest o nestanku zbog manjka životnih mogućnosti koje su tvorile smisao (*Se spominjan*).

Dakle u motrene pjesnikinje životne mogućnosti temeljene na zajedništvu bit su života i njegov puni smisao, osim dnevnih radnji koje troše vrijeme, a kada hlapi i stanjuje se taj telos ostaje upitan bilo kakav smisao. Na taj način se utrjenje zadaje kao neka vrsta nužde za koju se ne može naći ni solucije ni neki novi izlaz, budući da je onaj prvi sveopća pretpostavka egzistencije uopće.

Kao što smo rekli, obje pjesnikinje rade na istoj valnoj duljini, da se slikovito izrazimo, samo to ostvaruju u različitom pjesničkom "ključu", i dakako u različitim jezicima - kajkavskom i čakavskom - koji su jezici hrvatskoj književnosti dali neprocjenjive umjetničke vrijednosti.

Svibanj, 2017.

Cvjetko Milanja

IZLOŽBA KATEDRALA I KOMERSTEINER. BAROKNI OLTARI 1686.-1690.

U slikovitom interijeru kasnorenasansne Domitrovićeve kule na Kaptolu, odmah do Katedrale, od 5. travnja do 5. svibnja mogli smo vidjeti malu, ali zanimljivu izložbu "Katedrala i Komersteiner. Barokni oltari 1686.-1690." koja je u sažetoj formi uspješno prikazala glavne odlike opusa tog značajnog kipara, koji je potkraj 17. st. zajedno s Ivanom Jakovom Altenbachom iz Varaždina u kiparstvo sjeverne Hrvatske unio barok.

Izložba na Kaptolu proizašla je iz Komersteinerove velike monografske izložbe s devedesetak eksponata privedene prošlog proljeća u zagrebačkom Muzeju za umjetnost i obrt, te lju-

bljanske izložbe u kojoj je tijekom čitavog prošloga ljeta ovaj velikan srednjoeuropskoga baroka, zajedno sa svojim suradnicima i sljedbenicima bio predstavljen s tridesetak skulptura.

Na kaptolskoj izložbi, čiji je nevelik opseg bio ograničen komornim dimenzijama Domitrovićeve kule, kustosica *Jasmina Fućkan* nastojala je kroz svega deset izložaka - oltarnih skulptura, popraćenih fotografijama Komersteinerovih oltara kojima su te skulpture pripadale, te fotografija njihovih detalja i rekonstrukcija - temeljem istraživanja autorice monografije o Komersteineru *dr. sc. Nele Tarbuk*, u glavnim crtama prikazati sve ono bitno vezano